

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83102,Alth-Alojzy.html>
2022-10-02, 07:34

Alth Alojzy

ALTH Alojzy (2 VI 1819, Czerniowce – 4 XI 1886, Kraków), geolog, paleontolog i kartograf. Pochodził z niemieckiej rodziny urzędniczej osiadłej w Czerniowcach na Bukowinie.

W 1836 uzyskał maturę w gimnazjum w Czerniowcach, po czym miał w 1837 ukończyć pomaturalny kurs filozofii, a następnie studia prawnicze w Uniw. Lwowskim, zwieńczone w 1841 stopniem doktorskim. Niezmiernie czynny w środowisku sądowniczym: 1841–48 rzecznik sądu we Lwowie, 1849 współorganizator sądownictwa w Bukowinie, 1856–62 członek Rządowej Komisji Egzaminacyjnej Prawniczej Oddział Sądowniczy, 1871 obrońca mordercy L. Zejsznera, jednego ze swoich poprzedników na Katedrze Mineralogii UJ, adwokat w Czerniowcach, a później w Krakowie.

Zainteresowanie geologią i paleontologią wyniósł z gimnazjum. W czasie studiów po wpływie geologa i botanika F. Herbicha zainteresował się geologią i paleontologią. Przystąpił do systematycznych badań Podola oraz obszarów sąsiednich. Utrzymywał kontakty z katedrami mineralogicznymi na uniwersytetach we Lwowie, Krakowie i Wiedniu. Pierwsze swoje geologiczne publikacje drukował od 1840 w naukowej prasie niemieckiej i austriackiej. Już wtedy znał także Góry Świętokrzyskie, traktując je jako położone w Rosji. Katedrę Mineralogii i Geologii UJ objął w 1862, wówczas z wykładami po niemiecku (do 1869), i prowadził ją aż do śmierci. Od 1861 wiele prac geologicznych drukował także po polsku, stał się jednym z najczynniejszych członków TNK (przyjęty 1858). Oprócz mineralogii, głównie dla lekarzy i farmaceutów, do 1872 wykładał także geologię.

A. ogłosił około 50 prac, w dużym stopniu dotyczących geologii i paleontologii Bukowiny, Podola oraz Karpat. Niektóre z tych prac opatrzone są mapami geologicznymi.

Zajmował się stratygrafią paleozoiku, mezozoiku i kenozoiku. Uczestniczył w rozpoznaniu tras dla kolei budowanych na różnych terenach Galicji, sporządzając niekiedy także pomiary wysokościowe. W okresie „gorączki naftowej” w Karpatach interesował się problemem pozyskiwania ropy, nie wnikając już jednak w rozpoznanie jej podziemnych kolektorów.

Opublikował m.in.: *Über Gangskalk, Bergkalk, Karpathen Sandstein, Kreide, Tertiär Gebilde in Galizien* (1840), *Geognostisch-paläontologische Beschreibung der nächsten Umgebung von Lemberg* (1859), *Über die Gypasformation in Nord Karpathen Länder* (1858), *Rzut oka na kształt powierzchni Galicji i Bukowiny* (1861), *Über Phosphatkugeln aus Kreide Schichten in Russisch-Podolien* (1868), *Pogląd na źródła solne i naftowe, tudzież na warzelnie soli kuchennej w Galicji* (1868), *Rzecz o ropie i wosku ziemnym w Galicji* (1870), *Pogląd na geologię Galicji Zachodniej* (1872), *Rzecz o belemnitach krakowskich* (1875), *Die Gegend von Nižniów und das Thal der Złota Lipa in Ostgalizien* (1877), *O galicyjskich gatunkach skamieniałych otwornic Gyroporella Gümb* (1878), *Wapień niżniowski i jego skamieliny* (1881), *Uwagi nad tarczami ryb rodzaju Pteraspis i Scaphaspis z warstw paleozoicznych Podola* (1884), *Opis geognostyczny Szczawnicy i Pienin* (1886), *Przyczynek do geologii wschodnich Karpat* (1886).

A. był inicjatorem i współautorem (z P. Bieniaszem), pierwszego zeszytu (mapa w skali 1:75 000 i tekst) *Atlasu geologicznego Galicji* (1871), realizowanego przez Komisję Fizjograficzną AU. Opracował i ogłosił, dzięki wsparciu I. Łukasiewicza, *Instrukcję dla sekcji orograficzno-geologicznej Komisji Fizjograficznej* (1866). Pozyskał też środki na przygotowanie sporządzanych przez nią kolejnych zeszytów *Atlasu geologicznego Galicji*, wydawanych do 1914.

Wśród wczesnych prac A. szczególne miejsce zajmują pierwsze polskie próby w dziedzinie warstwobarwnej kartografii hipsometrycznej, jakimi były dwie rękopiśmienne mapy Galicji. Pierwszą, będącą niedokończonym próbnym szkicem, wykonał przed 1860, używając jako podkładu mapy pocztowo-drogowej Galicji w skali ok. 1:1 000 000. Wniósł na

nią dostępne mu dane wysokościowe i na ich podstawie narysował poziomice co 100 prętów wiedeńskich (ok. 190 m, z wyjątkiem Tatr), między które wprowadził dość przypadkowo dobrane barwy 11 stopni wysokościowych. Szerzej znana stała się druga, bardziej szczegółowa *Mapa wzniesień Galicji i Bukowiny w warstwach równej wysokości, skreślona przez Dra Alojzego Altha r. 1860. Cz. I Galicja po rzekę San*, wykonana w skali 1:432 000 na podstawie różnych źródeł, głównie mapy administracyjnej Galicji i Lodomerii C.K. Kummersberga w skali 1:115 000 z 1855 oraz danych otrzymanych z pomiarów barometrycznych. Przebieg poziomicy co 25, a powyżej 380 m co 100 prętów wiedeńskich jest na ogół poprawny i dobrze zharmonizowany z rysunkiem sieci rzecznej. Mapa jest ręcznie kolorowana z przestrzeganiem zasady „im wyżej tym ciemniej” z użyciem dla 15 stopni barw od bladożółtej przez pomarańczową, seledynową, granatową do karminowej. Mapę tę A. zaprezentował w 1860 na posiedzeniu Tow. Geograficznego w Wiedniu oraz na czterech posiedzeniach (do 1862) Oddziału Przyrodniczo-Lekarskiego TNK. Mimo uznania, z jakim się spotkała, nie doszło do jej opublikowania z powodu wysokich kosztów wielobarwnego druku. Jej zapewne wierna kopia z 1867, wykonana przez T. Skrzyszewskiego, była przechowywana w prywatnym zbiorze J. Friedleina w Krakowie, a pojawiwszy się w 1928 na rynku antykwarycznym została zakupiona do zbiorów Zakładu Geograficznego UW i szczegółowo opisana przez S. Lencewicza, wraz ze zmniejszoną reprodukcją, w „Przeglądzie Geograficznym” (1930). Przetrwiała szczęśliwie pożogę wojenną i znalazła się w bibliotece Inst. Geografii UW, skąd ostatecznie zniknęła w 1966, gdy rozeszła się wieść o jej unikatowej wartości.

Mapa ta, pozostając w rękopisie, nie mogła zająć należnego jej miejsca w dziejach polskich opracowań hipsometrycznych. W odniesieniu do Galicji rolę tę odegrały dopiero szkolne mapy S. Majerskiego. Działając jako geolog, A. nie przestał interesować się hipsometrią. Jeszcze w 1873 opublikował *Pomiary wysokości* w „Sprawozdaniach Komisji Fizjograficznej AU”.

A., mimo prowadzenia katedry na UJ z nazwą „mineralogia”,

praktycznie tym kierunkiem zajmował się tylko jako wykładowca na kierunkach przyrodniczych i medycznych. Dla nich ogłosił podręcznik *Zasady mineralogii* (1868), stosując własną klasyfikację obejmującą 5 klas.

A. był pierwszym przewodniczącym Komisji Fizjograficznej TNK (1865, od 1873 AU). Należał do organizacji przyrodniczych m.in. w Altenburgu (1839), Jassach (1840), Pradze (1849), Lublanie (1853) oraz geologicznej w Paryżu (1853).

PSB (S. Kreutz); SBP (S. Czarniecki); Estreicher; Fleszarowa; Śródka.

S. Czarniecki, Z. Martini: *Zarys historii geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków 1964, s. 51–56;
Materiały do słownika kartografów i geodetów polskich, Warszawa 1999, s. 3–5 (W. Wernerowa); J. Ostrowski: *Mapy hipsometryczne Polski. Przegląd historyczno-bibliograficzny*, Warszawa 1969.

[Poprzedni](#)
[Następny](#)